

„Csak piszkozata egy legendának”

Marcin Świetlicki: Tizenhárom

Amikor a kortárs lengyel szerző, Marcin Świetlicki egy valaha szebb napokat látott, ma úgy mondanánk, hogy közszereplő személy, a mesternek hívott főszerplő mindennapjait tárja elénk a magyarul most megjelent *Tizenhárom* című regényében, első olvasatra mindez egy kettőtört karrier, egy kisiklott életút látletének tűnik.

A 2006 májusában Krakkóból induló, majd Moszkvában és Varsóban folytatódó történet azonban furfangos irodalmi csavarokkal, fogásokkal élve arra is rávilágít, hogy egy életút értékelése, az, hogy mit vélünk kisiklottnak, félresikerültnek, és mit gondolunk sikeresnek és követendőnek, pusztán nézőpont kérdése.

A mesternek, azaz az egykori gyerekszínésznek, a *Kis mester nyomoz* című, a szocializmusban népszerű lengyel krimisorozat sztárjának a rendszerváltás utáni, már felnőtt sorsát ugyanis Świetlicki a Bahtyin-féle karneváleméletnek a tudatos és következetes alkalmazásával látatja.

A történet jelenében, 2006-ban, május elején – amikor Krakkó városában nemcsak május 1-jét, hanem május 3-át mint az egyik fontos lengyel nemzeti ünnepet is megülik – ennek az ünneppsorozatnak a mester személyisége és az őt körülvevők „milyensége” önmagában biztosítja a karneváli jellegét. Szó sincs itt állami megemlékezésről, itt csak a társadalom hierarchikus rendjéből kihullott, nincstelen, alkoholista, prostituált emberek „lelkésedésével” találkozunk, „izzadt, kalimpáló, hullámozó tömeggel”, akik Varsó különböző híres-hírhedt kocsmáiban „ülnek, ropják, fogyasztanak” (158.), s akik a karnevál egyik fontos kritériumának eleget téve szinte nem is különböznek egymástól, egymás hasonmásaiként egy arctalan tömeget képeznek. Abban is hasonlítanak egymásra, hogy ebből a hierarchiát vesztett tömegeből a filmes múltja miatt még mindig kitűnni látszó mesterrel akarnak egy-egy pohár ital vagy kávé mellett elcsevegni, vele akarják megváltani/megváltatni a maguk mindenféle értékrendtől mentes világát. „Egyik-másik troll igencsak erőlteti, hogy elmondhassa neki az örök igazságot (...) némelyek ráerőszakolják a verseiket, a regényeiket, fényképeiket és demolemezeiket, el akarják mondani a mesternek életük történetét, de ő már nincs olyan állapotban, hogy reagáljon” (56.). Azaz, a karneváleméletben egy újabb csavarral élve, a szín-

tén lecsúszott, már csak a napi kávéjával és a megfelelő mennyiségű alkoholjával foglalkozó mestert ebben a karneváli forgatagban mások még mindig megkoronázandónak ítélik, miközben a karneváli koronázás betetőzéseképp jelentkező, azaz a bahtyini értelemben ezzel együtt járó trónfosztást a mester maga végzi el önmagán. Számára ugyanis már rendkívül terhes a rá irányuló figyelem: „azok a helyzetek, amikor valaki csak azért szól neked, mert felismert, mert eszébe jutott rólad valami, nos, ezek a helyzetek szerfelett taszították a mestert” (75.). Beleértve a nők soha nem szűnő érdeklődését is, akik szintén egytől egyig karneváli figurák, az „eszementnek” titulált žagaňi fiatal lánytól kezdve, aki a most megismételt egykori sorozatot látva kezdi el „üldözni”, figyelmével kitüntetni, „megkoronázni” a mestert, a mesteren keresztül valójában annak kutyájára pályázó fiatal hölgyön át a prostituált Szotykaig, aki egy ellene elkövetett merényletet feltárando még mindig bízik a mester (egykori, filmbéli) valódi detektíveket meghazudtoló nyomozói képességeiben.

A mester mindezekből a „koronázási szertartásokból” azért nem kér, mert ebben a krakkói alvilágban, ebben a kifordított világrendben ő van egyedül tudatában saját maga és a jelen létállapota siralmas mivoltának. Ő tudja magáról egyedül, hogy már „csak piszkozata egy legendának” (284.), hogy már korántsem közszereplő, „talán inkább egy környékbeli senki” (100.), különösebb életkilátások nélkül, olyan figura, akinek jó ideje az egyetlen célja, hogy mindennap találjon egy olyan balekot az „alattvalói” között, aki fizet neki egy vodkát. Éppen ezért az alkoholtól „felpuffedt, megöszült” (56.), meghízott mester „kerüli önnön tükröződését a mosdó tükreben, mivel nagyon is tisztában van vele, mit látna abban a tükörben”. (uo.)

Ha a lengyel szerző a karnevalizáció fent ismertetett attribútumaival élve „csupán” a rendszerváltás utáni krakkói lumpenproletárok „urát”, „királyát”, és annak „szolgálóit”, „alattvalóit”, valamint a „király” és „alattvalók” mestert megítélő, egymástól jócskán eltérő „szemüvegét” láttatná, már akkor feledhetetlen regényt alkotott volna.

Ám még izgalmasabbá teszi a szűzségét azzal, hogy mindezt egy másik irodalmi fogás, az intertextualitás módszerével is tetézi, amikor a híres Bulgakov-regény, *A Mester és Margarita* kifordított, profanizált világát is megteremti a történetével és a történetében.

Ebbe a krakkói, társadalmi hierarchiát nélkülöző karnevalításba, amelyben az önmagát a trónjától megfosztott Mester már csak mester lehet, a regény moszkvai és varsói szálával benyomul a „normál” társadalmi rend is. Az az újkapitalista, pénzhajhász, a nyereségre törekvő, a fent és lent hierarchikus viszonyaival nagyon is illelhető világ, amely a maga profitorientáltságával arra kéri a Bulgakov hőisével ellentétben semmilyen írói ambíciókkal nem rendelkező mestert, hogy jó pénzért írja meg az emlékiratait *Gyermekkorom a Népköztársaság filmszallagaként* címmel. Ám, ha a Mester itt csak mester lehet, az ellene irányuló, írásra készítő

„ördögi” szálakat sem egy Wolanddal felérő figura, csak annak profanizált változata mozgathatja. Az a kiadó- és médiamogul Edwin, akinek a testalkata miatt a beceneve nem más, mint behemót(!), s akinek a „dúsan kunkorodó fürtjei alatt minden bizonytal apró szarvacskák bújnak meg – nem kizárt, hogy a tökéletesen szabott öltöny tökéletesen takarja a farkincát is” (203.).

A sikerorientált médiamogul – értesülvén a mester állandó pénzhiányáról és alkoholizmusáról – azt hiszi, hogy némi alkohollal és egy bizonyos pénzösszeg ígéretével maximálisan megveheti a mestert. Ez a meglehetősen sekélyes Woland tehát valahol szintén meg szeretné koronázni a mestert, ám eközben a krakkói, naiv és korántsem érdekvezérelt lumpenekhez képest jóval aljasabb szándékok vezérlik – az, hogy a megszülető könyvből majd a lehető legnagyobb anyagi hasznot ő maga húzhassa. A krakkói lumpeneken „edződött” mester azonban átlát ezen az „ördögi” szitán, s így fogalmazza meg magának a behemót szándékait: „Veszek neked egy vodkát jéggel és citrommal, állom a kiömlött kávé és az eltört csészét, te meg nekem adod a lelked, és mindenedet, amid csak van” (200.).

Ám éppen azért, mert a mester érti a behemót szándékait, nemcsak nem kér az ő „koronázásból” sem, hanem ebben a varsói korrump világban, ahová felcsalták, önmaga trónfosztása helyett, visszavágásképp ő is egy „ördögi” tervet eszel ki: azt, hogy felveszi a könyvért beígért előleget, és az ily módon lopott pénzből távozik Krakkóból, Varsóból, az országból, hogy végre mindenki hagyja őt békén.

Távozásában nem tudja megakadályozni az a szintén a behemót érdekltségi köréhez tartozó, médiamogul „kitartotta” luxuskurva sem, akiből Moszkvában csináltak „valakit”, hogy Varsóba kerülhessen. S akinek csak a „művészneve” Maria Magdalena da Vinci, valójában Margarita(!)-ként látta meg a napvilágot, s aki titokban odavan a sorozatban látott mesterért, s mindent megtenne, hogy az viszonozza a szerelmét. Ám ahogy behemót, Margarita is olyannyira sekélyes, a Bulgakov-hősnő boszorkányságához fel sem érő hölgyemény, akiért a mester fel nem adná a saját maga trónfosztásából fakadó szabadságát. S mivel sem a krakkói lumpenek, sem a varsói „elit” nem képes befolyásolni a mestert, Świetlicki kötetéből azt a keserves konklúziót vonhatjuk le, hogy a magát társadalomformálónak, élenjárónak tartott fővárosi „krém” semmivel sem különb azokhoz képest, akik a maguk karneváli módján „ünneplik át” az életüket, és nincs más céljuk, mint hogy a mesterrel elbeszélgetve a „szürke és értelmetlen életük helyett a mester életével foglalkozzanak” (102.).

(Marcin Świetlicki: Tizenhárom. Prae Kiadó, Budapest, 2021. Fordította: Wolosz Vera)

Kompozíció 4